

(Nie)inni? – autostereotyp osób o orientacji homoseksualnej

Streszczenie: Celem artykułu jest przybliżenie autostereotypu osób o orientacji homoseksualnej. W tym celu w badaniu wykorzystany został *Twenty Statements Test*, opracowany przez Manforda Kuhna, służący do opisu samego siebie, postrzegania siebie. Podstawę teoretyczną rozważań stanowi teoria dwukulturowości, w odniesieniu do nabywania tożsamości przez grupę mniejszościową. Ukazuje ona proces nabywania „dwukulturowości” przez osoby o orientacji homoseksualnej, który przebiega w odwrotnym kierunku niż u grup etnicznych. W badaniu uczestniczyło 90 osób o orientacji homoseksualnej. Materiał badawczy zebrany został za pomocą metody kuli śnieżnej. Respondenci opisywali siebie przede wszystkim w odniesieniu do grup i kategorii, a wyniki badań wskazują na trzy filary ich tożsamości: orientację seksualną, płeć, poczucie bycia człowiekiem. Wypowiedzi badanych eksponują również trudności, z jakimi muszą się mierzyć ze względu na swoją orientację seksualną – stereotypy, dyskryminację, wykluczenie społeczne. Artykuł ukazuje osoby homoseksualne jako dostrzegające swoją „inność”, jednocześnie wskazując na ich szerokie zainteresowania, pasje, pozytywne cechy charakteru, a także negatywne postawy społeczeństwa wobec tej grupy i ich możliwe konsekwencje.

Słowa kluczowe: osoby homoseksualne, dwukulturowość, stereotyp, autostereotyp, poczucie tożsamości

Wprowadzenie

Rozważaniom teoretycznym z zakresu edukacji międzykulturowej często towarzyszy kategoria Inny/Obcy w odniesieniu do różnic biologicznych, społecznych, kulturowych, politycznych, ekonomicznych poszczególnych jed-

nostek i grup. Najczęściej kategorii te opisują osoby w odniesieniu do różnic rasowych i narodowych. Należy jednak pamiętać, że w zakresie tych pojęć mieści się wiele grup, których tożsamość jest budowana i postrzegana poprzez przynależność grupową. Należą do nich m.in. osoby chore psychicznie, ubogie, zmagające się z nałogami oraz mniejszości seksualne. Często stanowią one grupy, wobec których pojawia się brak zrozumienia, brak akceptacji związany z odmiennością, uprzedzenia i dyskryminacja (Grzybowski, 2008a, 2008b).

Tematyka tolerancji, nietolerancji, postaw wobec „odmienności” pojawia się w badaniach empirycznych z zakresu edukacji międzykulturowej. Alina Szczurek-Boruta (1998), przeprowadzając badania wśród młodzieży polskiej, czeskiej i zaolziańskiej, badała stosunek młodzieży wobec wybranych zjawisk budzących społeczne kontrowersje – m.in. postaw wobec homoseksualizmu. Inne z jej badań (2013), których celem było m.in. poznanie doświadczeń przyszłych nauczycieli w kontaktach z „Innymi”, ukazują, że 31% studentów doświadczenia w kontaktach z osobą o innej orientacji seksualnej określa jako pozytywne, 13% jako wzbogacające, 25% jako obojętne, 3% jako negatywne, 4% jako irytujące, a 24% badanych stwierdziło, że takich kontaktów nie miało. Wyniki badań ukazują również płaszczyzny postrzegania Innego oraz poziom wiedzy na jego temat, w których zawarta została kategoria Inności ze względu na orientację seksualną. Dostrzeganie „Innego” w kategorii odmienności seksualnej opisuje również Jolanta Suchodolska (2017). Wyniki jej badań wskazują na różnice w postrzeganiu tej kategorii osób jako „Innych” w świadomości młodzieży – młodzież polska częściej wskazywała na to kryterium poznawcze w kategoriach „Innego” (18,8%) niż młodzież zaolziańska (7,2%) oraz młodzież czeska (3,6%).

Przynależność do grupy mniejszościowej pozwala na kształtowanie tożsamości, na samookreślenie tego, „kim jestem”, na konfrontację „ja” w opozycji do „my” w odniesieniu do dwóch grup – osób homoseksualnych i grupy dominującej (osób heteroseksualnych). Uwidacznia się tu kategoria tożsamości międzykulturowej, która jest „świadomością własnych cech, które składają się na poczucie odrębności, jak i podobieństwa z innymi, przy jednoczesnym poczuciu ciągłości w czasie i świadomości, że się jest wciąż tą samą osobą, mimo zmieniających warunków i własnego rozwoju” (Nikitorowicz, 2002, s. 44).

„Oswojeniu” z innością służą zwłaszcza spotkania z drugim-innym człowiekiem. Refleksje dotyczące tych spotkań, wynikających z nich wartości – tolerancji, szacunku, przeciwdziałaniu uprzedzeniom i dyskryminacji –

oraz zrozumieniu odmienności, odnaleźć możemy w publikacji Przemysława Grzybowskiego (2011) „Spotkania z Innymi. Czytanki do edukacji międzykulturowej”. Poznawani przez główną bohaterkę „Inni” to osoby różniące się pod pewnymi względami – osoby z niepełnosprawnościami, chore, osoby starsze, przedstawiciele innych narodów, kultur, religii, a także osoby różniące się możliwościami rozwoju. W pracy Przemysława Grzybowskiego nie zabrakło również opowiadania o inności ze względu na styl życia – historii poruszającej tematykę związków partnerskich, homofobii, negatywnych stereotypów, dyskryminacji kobiet.

Postawy wobec osób homoseksualnych

W badaniach przeprowadzonych przez Theo G.M. Sandforta, Ritę M. Melendez i Rafaela M. Diaza (2007) mężczyźni o orientacji homoseksualnej wskazywali, że bardzo często doświadczali homofobii w dzieciństwie, słysząc, że geje nie są normalnymi ludźmi, doświadczając przemocy werbalnej i/lub fizycznej ze strony krewnych, a także przemocy seksualnej.

Raport Amnesty International (2001) wskazuje, że w wielu krajach homoseksualizm traktowany jest jako dewiacja, grzech, choroba, a osoby o orientacji homoseksualnej są dyskryminowane, poddawane torturom, gwałcone, wykluczane z kultury, osadzone w więzieniu, a nawet skazywane na karę śmierci, co jest przejawem łamania praw człowieka i dehumanizacji.

Również polskie badania ukazują doświadczanie przemocy wśród osób homoseksualnych i biseksualnych. W raporcie opracowanym przez Martę Abramowicz (2007) za lata 2005–2006 blisko 14% kobiet i 20% mężczyzn o orientacji homoseksualnej lub biseksualnej doświadczyło przemocy fizycznej, a prawie 46% kobiet i 55% mężczyzn przemocy psychicznej. Respondenci w zdecydowanej większości ukrywali swoją orientację seksualną w miejscu pracy (blisko 85%), w szkole/na uczelni (79%), przed sąsiadami lub najemcami (62%) w obawie przed konsekwencjami. Raport z roku 2011 ukazuje, że prawie 93% doświadczyło przemocy psychicznej (zaczepki słowne, ubliżanie, obrażanie, poniżanie), a co czwarta osoba (25%) doświadczyła przemocy fizycznej (potrącanie, szarpanie, uderzanie, kopanie) (Świerszcz, 2011). Przejawy homofobii widoczne są już w szkole, a ich umacnianie następuje przez brak kompetencji nauczycieli w zakresie podejmowania tematyki homoseksualności, pomijanie tego zagadnienia w podręcznikach, oddziałujący na edukację kontekst kulturowo-społeczno-polityczny oraz wpływ Kościoła katolickiego na system oświaty (Wycisk, 2018). W opracowaniu ogólnopol-

skich badań wśród uczniów homo- i biseksualnych w wieku 13–19 lat oraz nauczycieli zauważyć można rozbieżność w ich odpowiedziach. Dotyczy ona m.in. reagowania na sytuacje przemocy werbalnej (młodzież w 40,2% uważa, że nauczyciele mogliby ją zignorować, podczas gdy 96,5% nauczycieli deklaruje przeprowadzenie rozmowy dyscyplinarnej) czy tematyki homoseksualnej poruszanej na lekcjach (61,7% uczniów twierdzi, że taka tematyka nie pojawia się wcale; 77,7% nauczycieli uważa, że tematyka ta jest obecna na lekcjach). Obydwie badane grupy zauważają, że najbardziej narażeni na doświadczanie homofobicznej przemocy w szkole są „chłopcy, którzy zachowują się »dziewczęcō«” (Świerszcz, 2012).

Zatrważających danych dostarcza raport za lata 2015–2016, z którego wynika, że 69,4% młodzieży LGBT¹ (poniżej 18. roku życia) ma myśli samobójcze, a 49,6% ma objawy depresji (Świder i Winiewski, 2017).

Przedstawione raporty ukazują przejawy dyskryminacji w różnych sferach życia osób homoseksualnych – w rodzinie, w szkole, na uniwersytecie, w pracy, w miejscach publicznych. Każde z tych środowisk jest istotne dla kształtowania się tożsamości człowieka, a dyskryminacja może mieć poważne konsekwencje dla zdrowia jednostki. Należy mieć na uwadze, że nawet w obliczu ratowania zdrowia pacjenci LGBT mogą spotkać się z dyskryminującymi postawami ze względu na ich status mniejszości seksualnej podczas opieki hospicyjnej i paliatywnej. Dyskryminacja ta dotyczy również ich rodzin (Stein, Berkman, O’Mahony, Godfrey, Javier i Maingi, 2020).

Pomimo doniesień z badań wskazujących na przejawy dyskryminacji osób o orientacji homoseksualnej należy zwrócić uwagę, że wyniki badań przeprowadzonych przez CBOS w 2021 roku (nr 121/2021) ukazują wiele pozytywnych przemian w stosunku polskiego społeczeństwa do osób homoseksualnych. Dotyczą one m.in. wzrostu liczby osób uważających homoseksualizm za rzecz normalną (23%) – choć jednocześnie wciąż dominuje opinia, że homoseksualizm stanowi odstępstwo od normy, jednak należy go tolerować (51%). Spadła liczba osób twierdzących, że homoseksualizm jest rzeczą nienormalną i nie należy go tolerować (w roku 2001 uważało tak aż 41% Polaków, w roku 2021 – 17%). Zmniejszyła się postawa niechęci (28%), a wzrosła postawa akceptacji (37%) wobec osób homoseksualnych.

---

¹ Lesbijki, geje, osoby biseksualne, transpłciowe, aseksualne.

Pojęcie stereotypu, autostereotypu i dyskryminacji

Pojęcie stereotypu zostało wprowadzone przez Waltera Lippmanna w 1922 roku (Tambor, 2008). Według niego są one „»obrazami w głowach ludzi«, tzn. pewnymi tworam i myślowymi człowieka” (za: Schaff, 1981, s. 50). Potoczne rozumienie stereotypu utożsamia go z „przesądem, uproszczeniem w ocenie” (Tambor, 2008, s. 23).

Jak podaje Adam Schaff, stereotypy mogą być pozytywne, negatywne, dotyczyć narodów, klas i grup społecznych, grup zawodowych czy płci (Schaff, 1981). Mogą być także stereotypy, które są „całkowicie sprzeczne z faktami doświadczenia, są też takie, które zawierają w sobie jakąś część prawdy” (Schaff, 1981, ss. 58–59).

Szeroka definicja stereotypu społecznego ujmuje go jako „strukturę poznawczą obejmującą wiedzę, przekonania i oczekiwania obserwatora na temat niektórych grup społecznych” (Mackie, Hamilton, Susskind i Rosselli, 1999, s. 40).

Dominujące współcześnie ujęcie społeczno-poznawcze zakłada, że „stereotypy są przekonaniem i, jakie żywimy na temat ludzi należących do innych grup. Mogą one, lecz nie muszą, być fałszywe, negatywne i niezmiennie; nie muszą także być konieczn ie podzielane z innymi ludźmi” (Schneider, 1999, s. 337). Niektórzy badacze definiują stereotyp jako postawę (Schaff, 1981) lub jako jej składnik (Łukaszewski i Weigl, 2001).

Stereotypy spełniają określone funkcje, wśród których można wymienić m.in.: funkcję adaptacyjną (Łukaszewski i Weigl, 2001), funkcję informacyjną (Stangor i Schaller, 1999; Wojciszke 2003), upraszczania i uporządkowania informacji (Stangor i Schaller, 1999), podniesienia własnej samooceny (Stephan i Stephan, 2007; Stangor i Schaller, 1999), umacniania wartości grupowych (Hamer, 1994; Nelson, 2003), funkcje pragmatyczne: społecznie integrującą, obronną, ideologiotwórczą, polityczną (Schaff, 1981).

Jednym z rodzajów stereotypu jest autostereotyp, który „jest obrazem własnym grupy. Specyficzny charakter autostereotypu wiąże się przede wszystkim z takim rodzajem relacji percepcyjnej, w której podmiot postrzega siebie samego; podmiot i przedmiot autostereotypu jest taki sam” (Błuszkowski, 2003, s. 234).

Stereotypy dotyczyć mogą każdego. Oceny, przekonania, oczekiwania wobec drugiego człowieka są nieodłącznym elementem procesu myślenia. Choć samo stereotypowe postrzeganie nie przybiera formy krzywdzącej wer-

balnie ani fizycznie, to może prowadzić do dyskryminacji, która „występuje wtedy, gdy ktoś traktuje drugą osobę inaczej, najczęściej gorzej, niż potraktowałby innych ludzi w tej samej sytuacji, tylko dlatego, że zalicza tę osobę (słusznie lub niesłusznie) do pewnej grupy społecznej. Jeśli ktoś traktuje jakiegoś człowieka gorzej niż pozostałych ludzi ze względu na to, że uznaje go za bi- lub homoseksualnego, dopuszcza się dyskryminacji ze względu na orientację seksualną” (Abramowicz, 2007, s. 9). Często używanym terminem w odniesieniu do dyskryminacji osób ze względu na ich orientację seksualną jest „homofobia” (Pilecka, 1999). W behawioralnym komponentcie postawy odnosi się ona do dyskryminacji wyrażanej m.in. poprzez agresję werbalną i fizyczną (Wycisk, 2018).

Bruce G. Link oraz Jo C. Phelan (2001) dokonali rozróżnienia między dyskryminacją indywidualną a dyskryminacją strukturalną. Pierwsza z nich wymierzona jest w konkretną osobę i jest wynikiem postaw, przekonań, stereotypów i etykietowania. Dyskryminacja strukturalna odnosi się do praktyk instytucjonalnych, działających na niekorzyść grup mniejszościowych.

Metodologia badań własnych

Podstawę niniejszych rozważań stanowią założenia teoretyczne dwukulturowości w odniesieniu do orientacji seksualnej. Carl A. Lukes i Helen Land (1990) zwracają uwagę, że osoby z mniejszości seksualnych można traktować jako osoby z mniejszości kulturowej, które charakteryzują się „dwukulturowością”. Teorie dwukulturowości sugerują, że jednostki uspołecniają się pod wpływem własnej grupy, ale także w ramach kultury większości – m.in. przez instytucje i środki masowego przekazu. Członkowie mniejszości etnicznych nabywają tożsamość kulturową początkowo w obrębie ich własnej kultury mniejszości, a następnie kultury większościowej. Proces socjalizacji dwukulturowej u osób homoseksualnych różni się od członków grup etnicznych. Początkowa socjalizacja następuje w kulturze dominującej lub rodzimiej. Dopiero akceptacja własnej homoseksualności, odmienności seksualnej, pozwala na identyfikację z mniejszością seksualną. Nabywanie „dwukulturowości” przez osoby homoseksualne ma więc odwrotny kierunek niż u grup etnicznych. Drugą różnicą dotyczy znaczenia i roli instytucji. Członkowie mniejszościowych grup etnicznych mają większą możliwość korzystania z instytucji kultury dominującej – zawieranie małżeństw, wychowywanie potomstwa, uczestnictwo w obrzędach religijnych. Osoby homoseksualne zostają wykluczone z niektórych sfer życia społecznego, przez co trudno im „do-

świadczyc pełni swojej niedominującej tożsamości, gdy musi ona pozostać osadzona w dominującej strukturze społecznej” (Lukes i Land, 1990, s. 157).

Badania przeprowadzone zostały na grupie 108 osób o orientacji homoseksualnej za pomocą metody kuli śnieżnej (Walasek-Jarosz, 2010; Babbie, 2004). Autorski kwestionariusz ankiety zawierał pytania dotyczące wsparcia społecznego, dyskryminacji, poczucia akceptacji w społeczeństwie. W celu poznania autostereotypu osób homoseksualnych – obrazu samego siebie, postrzegania samego siebie, poczucia tożsamości – w ankiecie zamieszczono *Twenty Statements Test* (Test Dwudziestu Stwierdzeń) opracowany przez Manforda Kuhna, który służy do opisu samego siebie. Na pytanie dotyczące poczucia tożsamości (*Twenty Statements Test*) odpowiedziało 90 osób. Ze względu na zbieranie danych za pomocą platformy internetowej respondenci otrzymali następującą instrukcję: Poniżej znajduje się puste miejsce. Proszę napisać dwadzieścia odpowiedzi na proste pytanie: „Kim jestem?”. Po prostu udziel dwadzieścia różnych odpowiedzi na to pytanie, oddzielając każdą odpowiedź przecinkiem lub numerując je 1... 2... 3... Odpowiadaj tak, jakbyś udzielał/a odpowiedzi sobie, a nie komuś innemu. Napisz odpowiedzi w takiej kolejności, w jakiej pojawiają się w Twoich myślach. Nie przejmuj się logiką ani „ważnością”². W interpretacji testu zastosowano klucz kodyfikacyjny Kuhna, zgodnie z którym w organizacji koncepcji siebie wyróżnić można pięciopunktowy schemat (za: Bokszański, 1989, ss. 101–102):

- „grupy i kategorie społeczne;
- przekonania ideologiczne;
- zainteresowania;
- ambicje i cele;
- samooceny”.

Wśród badanych 48% stanowiły lesbijki, 23% geje, 22% biseksualne kobiety i 7% biseksualni mężczyźni. Zdecydowana większość z nich (81%) to mieszkańcy miasta. Najwięcej badanych posiadało wykształcenie wyższe (54%). Wśród ankietowanych znalazły się również osoby z wykształceniem średnim (36%) i zawodowym (10%). Kwestionariusz ankiety uzupełniły osoby od 18.

² W wersji testowej polecenie brzmi: „Poniżej znajduje się dwadzieścia pustych miejsc. Proszę napisać dwadzieścia odpowiedzi na proste pytanie „Kim jestem?” we wskazanych miejscach. Po prostu udziel dwadzieścia różnych odpowiedzi na to pytanie. Odpowiadaj tak, jakbyś udzielał odpowiedzi sobie, a nie komuś innemu. Napisz odpowiedzi w takiej kolejności, w jakiej pojawiają się w Twoich myślach. Nie przejmuj się logiką ani »ważnością«.” Kuhn, M.H. i McPartland, T.S. 1954. An Empirical Investigation of Self-Attitudes. *American Sociological Review*. vol. 19, no. 1, p. 69.

do 47. roku życia, z czego 58% to osoby w wieku 18–27 lat. Ponad połowa badanych (56%) zadeklarowała aktualne bycie w związku partnerskim.

Wyniki badań własnych

Badani użyli łącznie 1306 określeń, odpowiadając na pytanie „Kim jestem?”. Pełną liczbę odpowiedzi (20 określeń) podało 32% z nich. Pozostali respondenci udzielili mniej odpowiedzi na postawione pytanie. Sformułowani poniżej 10 określeń wpisało 18% osób o orientacji homoseksualnej.

Podane odpowiedzi wskazują na różnorodność w obrębie tożsamości oraz trudności życia społecznego, z jakimi mierzą się osoby badane. Najczęściej określali siebie poprzez odniesienia do pierwszej kategorii – grupy i kategorie społeczne. Zakwalifikowanych zostało tu 45% odpowiedzi, które odnoszą się przede wszystkim do orientacji seksualnej, płci, pokrewieństwa, ról społecznych, bycia człowiekiem i członkiem społeczeństwa, przyjaźni, wieku. Uczestnicy badania bardzo często określali siebie jako „gej”, „lesbijka”, „osoba biseksualna”, „osoba nieheteronormatywna”, „osoba homoseksualna”, „partner/partnerka”, „osoba niebinarna”, co świadczy o ich samoakceptacji i postrzeganiu orientacji płciowej jako wskaźnika ich tożsamości. „Bycie sobą” stanowiło istotny opis w wielu poddanych analizie wypowiedziach.

Drugą najczęściej opisywaną przez badanych kategorią była samoocena. Określenia odnoszące się do niej stanowiły 37% opisów. Najwięcej z nich dotyczyło pozytywnych cech charakteru: jestem „spokojny”, „osobą o dobrym sercu”, „odpowiedzialna”, „troskliwa”, „pomocna”, „mądra”, „empatyczna”, „wyróżniający”, „pracowity”. Wskazują one na pozytywne postrzeganie własnej osoby, indywidualność, wyjątkowości oraz świadomość swoich zalet. Wśród nielicznych negatywnych określeń znalazły się m.in.: „rozrzutna”, „mściwa”, „nieodpowiedzialna”, „nerwowy”.

Trzecia z kategorii wyróżnionych przez Kuhna – zainteresowania – stanowiła 10% określeń. Wskazują one na wielość pasji, hobby u osób o orientacji homoseksualnej. Wśród badanych znalazły się osoby, które lubią wędkować, podróżować, są fanami muzyki, pasjonatami gotowania, miłośnikami sztuki, kochają sport czy biorą udział w eventach.

Osoby o orientacji homoseksualnej rzadko używały sformułowań opisujących siebie w odniesieniu do kategorii ambicji i celów. Wypowiedzi, które zostały zakwalifikowane do tej kategorii, stanowiły 5%, np. „stawiam sobie wysoko poprzeczkę w celach”, jestem „osobą która chce coś osiągnąć w życiu”, jestem „człowiekiem ambitnym, dążącym do wyznaczonego celu”.

Najrzadziej opisywaną kategorią były przekonania ideologiczne. Respondenci opisywali siebie w odniesieniu do nich tylko w 3%. Najczęściej dotyczyły one określeń religijnych – jestem „katoliczką”, „pobożny”, „wierzący”, „niewierzący” oraz do sytuacji w naszym kraju ważnych dla badanych (odniesienia do partii rządzącej, strajku kobiet, parad równości, walki o prawa osób LGBT).

Biorąc pod uwagę trzy pierwsze określenia, których osoby o orientacji homoseksualnej użyły do opisu samego siebie, zdecydowana większość odnosiła się do kategorii i grup (76%). Badani znacznie rzadziej używali zwrotów określających ich samoocenę (19%), zainteresowania (1%), ambicje i cele (3%) oraz przekonania ideologiczne (1%). Wśród kategorii i grup na uwagę zasługują trzy najczęściej wymieniane przez badanych (spośród trzech pierwszych). Respondenci opisywali siebie, przede wszystkim używając sformułowań określających ich orientację seksualną: „gej”, „lesbijka”, „osoba homoseksualna”. Spośród 90 badanych takich określeń użyło 48 osób. Drugi filar ich tożsamości stanowi płeć (47 określeń). Trzeci odnosi się do „bycia człowiekiem” (22 wyrażenia). Wyniki badań pokazują silną identyfikację osób homoseksualnych ze swoją orientacją seksualną i płcią, co stanowi fundament ich tożsamości.

Prócz opisu tożsamości osób o orientacji seksualnej wypowiedzi badanych wskazują na trzy ważne aspekty ich życia i funkcjonowania społecznego.

Pierwszy z nich związany jest z problemami zdrowia psychicznego. Choć zdecydowana większość postrzega siebie w sposób pozytywny, jest świadoma swoich mocnych stron, zalet, a wypowiedzi wskazują na pozytywną samoocenę, znalazły się jednak wśród nich osoby opisujące trudności, z jakimi muszą lub musiały się mierzyć. Niektórzy z respondentów opisywali siebie jako osobę „cierpiącą na nerwicę”, „która bierze leki na depresję”, „korzystającą z terapii”, „przepełnioną beznadziejnością”, „bez wsparcia”, „nieradzącą sobie ze swoimi stanami”. Na negatywne odczuwanie zdrowia psychicznego wpływać może wiele czynników i sytuacji kryzysowych, jednak u osób o orientacji homoseksualnej, negatywny stan zdrowia psychicznego potęgować mogą sytuacje związane z ich „innością” seksualną. Drugi aspekt dotyczy więc stereotypów i dyskryminacji. W swoich wypowiedziach badani wskazywali, że są: „osobą nieakceptowaną przez rodzinę ze względu na orientację seksualną”, „osobą, która czasem boi się przyznać do swojej orientacji seksualnej”, „osobą, która nie chce słyszeć, że jest ideologią”, „osobą czasem nieakceptowaną społecznie”, „osobą, która od dziecka słyszy, że homoseksualizm jest zły”, „osobą, która ze względu na swoją orientację seksualną czasem

doznawała agresji psychicznej i fizycznej”, „osobą, która czasem jest poniżana ze względu na to, że jest gejem”, „osobą, która czasem boi się przyznać do tego, kim jest”, „osobą, która czasem słyszy, że homoseksualizm można leczyć”, „osobą, której tożsamość płciowa dla wielu osób jest niezrozumiała”.

Zdrowie psychiczne osób o orientacji homoseksualnej powiązane może być również z trzecim aspektem – niepełnych praw, jakie im przysługują, i związanych z tym odczuć. Badani zwracają uwagę na kwestie społeczne, w których czują się wykluczeni: „mam mniejsze prawa niż osoby heteroseksualne”, „chciałbym mieć dziecko, a nie mogę”, „chciałbym wziąć ślub z mężczyzną”, „chcę żyć jak »normalny« człowiek”, „boję się o przyszłość w Polsce”, „myślę, żeby wyjechać do kraju, w którym orientacja seksualna nie ma znaczenia”.

Pojęcie „inności” dotyczyć może wielu kategorii osób i grup. Przytoczone w pracy wyniki wcześniejszych badań (Szczurek-Boruta, 2013; Suchodolska, 2017) ukazują, że za osoby „Inne” uważa się m.in. osoby o orientacji homoseksualnej. Niniejsze badania ukazują, że blisko połowa osób o orientacji homoseksualnej odczuwała, że jest osobą „Inną” (24,3% zdecydowanie tak, 25,2% raczej tak) ze względu na swoją orientację seksualną. Mniejszy procent badanych nie odczuwał swojej inności (26,2% raczej nie, 11,2% zdecydowanie nie). Niektórzy z badanych (13,1%) zadeklarowali, że trudno im odpowiedzieć na to pytanie.

Podsumowanie

Interakcje z drugim człowiekiem są konieczne do własnego rozwoju. Negatywny stosunek wobec osób homoseksualnych prowadzić może do zmniejszenia ich samooceny oraz wywoływać stres psychiczny powodujący różnego rodzaju zaburzenia. Obawa przed brakiem zrozumienia, strach przed akceptacją, dyskryminacją, ograniczają osobom homoseksualnym jedną z najważniejszych kwestii poczucia tożsamości – bycie sobą i zgodnie ze swoją tożsamością. Przebywanie w grupie odniesienia może korzystnie wpływać na poczucie bezpieczeństwa, wsparcia, przynależności. „Status mniejszości jest związany nie tylko ze stresem, ale z ważnymi zasobami, takimi jak solidarność grupowa i spójność, które chronią członków mniejszości przed negatywnymi skutkami stresu mniejszościowego dla zdrowia psychicznego” (Meyer, 2003, s. 679).

Przeprowadzone badania ukazują, że proces nabywania „dwukulturowości” u osób badanych został zakończony. Mają oni świadomość swojej „inności” seksualnej, opisują siebie przede wszystkim w kategorii osób o orientacji homoseksualnej, która stanowi podstawę ich tożsamości. Jak podaje Jerzy

Nikitorowicz (2009, s. 352): „dla kreowania tożsamości grupowej niezbędne jest poczucie inności, odkrywania odrębności, obcości itp.” W swoich wypowiedziach badani wskazywali na cechy świadczące o ich szerokich zainteresowaniach, zdolnościach, pozytywnych cechach charakteru, przynależności do wielu grup. Badani zwracali również uwagę na konieczność osadzenia swojej tożsamości w dominującej strukturze społecznej – dotyczy ona wykluczenia z niektórych aspektów życia społecznego i mniejszych praw.

Jak zauważa Ewa Ogrodzka-Mazur (2014, s. 62): „tożsamość związana jest z identyfikacją podmiotowości osoby, która dokonuje się w procesie identyfikacji z grupami społecznymi najczęściej przez porównywanie siebie z innymi członkami grupy i podkreślenie własnej osobowości”. Postrzeganie inności ze względu na orientację homoseksualną wydaje się rzeczą naturalną, ponieważ sami badani dostrzegają swoją „inność”. Inny nie znaczy jednak gorszy, nieatrakcyjny, nieciekawny. Inny może być kimś, kogo chcemy poznać, kogo chcemy zrozumieć, od kogo chcemy się uczyć. Postrzeganie osób homoseksualnych jako innych nie ma w sobie negatywnego wydźwięku, bowiem ta inność może być cechą unikatową.

Inny/Obcy rozbudzać może w drugim człowieku lęk, niechęć, poczucie zagrożenia, ale również zaciekawienie i chęć poznania. Często towarzyszą mu stereotypy, które prowadzić mogą do uprzedzeń i dyskryminacji. Być może poznanie autostereotypu osób o orientacji homoseksualnej pozwoli, w jakimś stopniu, na przełamywanie funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów wobec tej grupy i dostrzeżenie ich jako osób wartościowych, pełnych pasji, ale również zmagających się z trudnościami związanymi z orientacją seksualną. „Idea edukacji międzykulturowej jest spotkanie Innego, wejście z nim w dialog, zapoznanie się z jego światem, osobiste doświadczenie jego odmienności i zrozumienia, dlatego jest właśnie taki. Na tej zasadzie niechęć i strach mogą ustąpić miejsca pozytywnemu zainteresowaniu i przyjaźni” (Grzybowski, 2014, s. 172).

Bibliografia

- Abramowicz, M. red. 2007. *Sytuacja społeczna osób biseksualnych i homoseksualnych w Polsce. Raport za lata 2005 i 2006*. Warszawa: Kampania Przeciw Homofobii i Stowarzyszenie Lambda Warszawa.
- Amnesty International Publications: *Crimes of hate, conspiracy of silence: Torture and ill-treatment based on sexual identity*. ACT 40/016/2001.

- Babbie, E. 2004. *Podstawy badań społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Błuszkowski, J. 2003. *Stereotypy narodowe w świadomości Polaków*. Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.
- Bokszański, Z. 1989. *Tożsamość, interakcja, grupa. Tożsamość jednostki w perspektywie teorii socjologicznej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- CBOS: *Stosunek Polaków do osób homoseksualnych*. Nr 121/2021. Oprac. Jonathan Scovil.
- Grzybowski, P.P. 2008a. *Edukacja międzykulturowa – przewodnik. Pojęcia – literatura – adresy*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Grzybowski, P.P. 2008b. Razem czy osobno? Edukacyjne implikacje efektu pogranicza. W: Lewowicki, T., Ogrodzka-Mazur, E. i Gajdzica, A. red. *Socjopatologia pogranicza a edukacja*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 59–71.
- Grzybowski, P.P. 2011. *Spotkania z Innymi. Czytanki do edukacji międzykulturowej*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Grzybowski, P.P. 2014. Literackie spotkania z Innymi. Zabawne lektury w edukacji międzykulturowej dzieci i młodzieży. W: Lewowicki, T., Chojnacka-Synaszkó, B. i Piechaczek-Ogierman, G. red. *Edukacja dzieci i młodzieży w środowiskach zróżnicowanych kulturowo*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 165–177.
- Hamer, H. 1994. *Demon nietolerancji. Nie musisz stać się prześladowcą ani ofiarą*. Warszawa: Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne.
- Kuhn, M.H. and McPartland, T.S. 1954. An Empirical Investigation of Self-Attitudes. *American Sociological Review*. **19** (1), pp. 68–76.
- Link, B.G. and Phelan, J.C. 2001. Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*. **27**, pp. 363–385.
- Lukes, C.A. and Land, H. 1990. Biculturalism and Homosexuality. *Social Work*. **35** (2), pp. 155–161.
- Łukaszewski, W. i Weigl, B. 2001. Stereotyp stereotypu czy prywatna koncepcja natury ludzkiej? W: Kofta, M. i Jasińska-Kania, A. red. *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, ss. 44–66.
- Mackie, D.M., Hamilton, D.L., Susskind, J. i Rosselli F. 1999. Społeczno-psychologiczne podstawy powstawania stereotypów. W: Macrea, C.N., Stangor, Ch. i Hewstone, M. red. *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, ss. 39–65.

- Meyer, I.H. 2003. Prejudice, Social Stress, and Mental Health in Lesbian, Gay, and Bisexual Populations: Conceptual Issues and Research Evidence. *Psychological Bulletin*. **129** (5), pp. 674–697.
- Nelson, T.D. 2003. *Psychologia uprzedzeń*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Nikitorowicz, J. 2002. Edukacja międzykulturowa wobec dylematów kształtowania tożsamości w społeczeństwach wielokulturowych. W: Lewowicki, T., Nikitorowicz, J., Pilch, T. i Tomiuk, S. red. *Edukacja wobec ładu globalnego*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie „Żak”, ss. 33–55.
- Nikitorowicz, J. 2009. *Edukacja regionalna i międzykulturowa*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne.
- Ogrodzka-Mazur, E. 2014. Tożsamość kulturowa dzieci, rodziców i nauczycieli – między etnicznością a integracją. W: Ogrodzka-Mazur, E., Klajmon-Lech, U. i Różańska, A. *Tożsamość kulturowa, religijność i edukacja religijna postrzegana z perspektywy społeczności szkół z polskim językiem nauczania w wybranych krajach europejskich*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 54–98.
- Pilecka, B. 1999. *Psychospołeczny kontekst homoseksualizmu*. Kraków: Wydawnictwo Radamsa.
- Sandfort, T.G.M., Melendez, R.M. and Diaz, R.M. 2007. Gender Nonconformity, Homophobia, and Mental Distress in Latino Gay and Bisexual Men. *Journal of Sex Research*. **44** (2), pp. 181–189.
- Schaff, A. 1981. *Stereotypy a działanie ludzkie*. Warszawa: Wydawnictwo Książka i Wiedza.
- Schneider, D.J. 1999. Współczesne badania nad stereotypami: niedokończone zadanie. W: Macrea, C.N., Stangor, Ch. i Hewstone, M. red. *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, ss. 335–367.
- Stangor, Ch. i Schaller, M. 1999. Stereotypy jako reprezentacje indywidualne i zbiorowe. W: Macrea, C.N., Stangor, Ch. i Hewstone, M. red. *Stereotypy i uprzedzenia. Najnowsze ujęcie*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, ss. 13–36.
- Stein, G.L., Berkman, C., O’Mahony, S., Godfrey, D., Javier, N. M. and Maingi, S. 2020. Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Patients and Families in Hospice and Palliative Care: Perspectives of the Palliative Care Team. *Journal of Palliative Medicine*. **23** (6), pp. 817–824.
- Stephan, W.G. i Stephan, C.W. 2007. *Wywieranie wpływu przez grupy. Psychologia relacji*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.

- Suchodolska, J. 2017. Postawy młodzieży wobec innego. W: Lewowicki, T., Chojnacka-Synaszko, B., Kwadrans, Ł. i Suchodolska, J. *Sfery życia duchowego dzieci i młodzieży – studium z pogranicza polsko-czeskiego. T. 3. Spostrzeganie wyznaczników tożsamości i postawy wobec Innych*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, ss. 20–88.
- Szczurek-Boruta, A. 1998. Młodzież wobec niektórych zjawisk budzących społeczne kontrowersje (na przykładzie uczniów szkół średnich na Śląsku Cieszyńskim). W: Lewowicki, T. i Grabowska, B. red. *Młodzież i tolerancja. Studium z pogranicza polsko-czeskiego*. Cieszyn: Wydawnictwo Uniwersytet Śląski – Filia w Cieszynie, ss. 120–144.
- Szczurek-Boruta, A. 2013. *Doświadczenia społeczne w przygotowaniu przyszłych nauczycieli do pracy w warunkach wielokulturowości*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Świder, M. i Winiewski, M. red. 2017. *Sytuacja społeczna osób LGTB w Polsce. Raport za lata 2015–2016*. Warszawa: Wydawnictwo Kampania Przeciw Homofobii.
- Świerszcz, J. 2011. Przemoc motywowana homofobią – badanie i wyniki. W: Makuchowska, M. red. *Przemoc motywowana homofobią. Raport 2011*. Warszawa: Wydawnictwo Kampania Przeciw Homofobii, ss. 56–87.
- Świerszcz, J. red. 2012. *Lekcja Równości. Postawy i potrzeby kadry szkolnej i młodzieży wobec homofobii w szkole*. Warszawa: Wydawnictwo Kampania Przeciw Homofobii.
- Tambor, J. 2008. Stereotyp i prototyp – znaczenia terminów. *Postscriptum Polonistyczne*. 1, ss. 23–29.
- Walasek-Jarosz, B. 2010. Tok realizacji badań oraz opracowanie wyników. W: Palka, S. red. *Podstawy metodologii badań w pedagogice*. Gdańsk: Pedagogika GWP, ss. 177–199.
- Wojciszke, B. 2003. *Człowiek wśród ludzi. Zarys psychologii społecznej*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR.
- Wycisk, J. 2018. Homofobia jako źródło zagrożeń dla bezpieczeństwa dzieci i młodzieży w szkole. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*. 17 (1), ss. 96–114.

(Not)others? – self-stereotype of people with a homosexual orientation

Abstract: The aim of the article is to present the self-stereotype of people with homosexual orientation. For this purpose, the study involved the application of

the *Twenty Statements Test* developed by Manford Kuhn, used to describe oneself and perceive oneself. The theoretical basis for the considerations is the theory of biculturalism in relation to the acquisition of identity by a minority group. It shows the process of acquiring „biculturalism” by people with homosexual orientation, which proceeds in the opposite direction than in ethnic groups. 90 people of homosexual orientation participated in the study. The research material was collected using the snowball method. The respondents described themselves primarily in terms of groups and categories, and the research results indicate three pillars of their identity: sexual orientation, gender, sense of being human. The statements of the respondents also highlight the difficulties they face due to their sexual orientation – stereotypes, discrimination, social exclusion. The article shows homosexual people as perceiving their „otherness”, while pointing to their broad interests, passions, positive character traits, as well as negative attitudes of society towards this group and their possible consequences.

Keywords: homosexuals, biculturalism, stereotype, self-stereotype, sense of identity

Translated by Sylwia Ryszawy